

**СИНТАКСИЧНІ КОГНІТИВНІ МЕТАФОРИ КРИЗИ
(НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСУ)**

У статті встановлені кореляції синтаксичних когнітивних метафор, що формують образний зміст концепту КРИЗА в сучасному англомовному газетному дискурсі. Синтаксичними називаються метафори, які змінюють ономазіологічну модель речення в контексті дискурсу в результаті взаємодії кодифікованого значення структури з невластивим їй лексичним наповненням.

Встановлено, що синтаксичні метафори кризи репрезентовані персоніфікаціями, втіленими предикатами афективної дії при агенсі, вираженому іменем концепту КРИЗА. Базовим корелятом концептуального референта КРИЗА є концепт ЗЛОВМИСНИК, який має предметні (ВОРОГ/ДИКТАТОР) та події специфікації (ШКІПЕР, що САДЖАС КОРАБЕЛЬ на МІЛІНУ/ РОБОТОДАВЕЦЬ, що ВИГАНЯЄ ПРАЦІВНИКА з РОБОТИ).

З позицій когнітивно-дискурсивного підходу концепт тлумачать як "аналог поняття в дискурсивному, діяльнісному аспекті, що передбачає активізацію суб'єктом висловлювання ментального поняттєвого змісту при актуалізації відповідного 'кванта' знання і свідомості в безпосередніх умовах і процесах формування й формулювання смислу висловлювання" [1: 91].

Компоненти змістової структури концептів поділяють на когнітивні (поняттєві) та прагматичні (ціннісні). Функцією перших є опис фрагментів позамовної дійсності, а других – їх оцінювання, пов'язане з емотивним переживання оцінки суб'єктом. За М. В. Нікітіним, тотальна структура концепту складається з операційних взаємопов'язаних структур, які він називає модусами. Модуси концепту обумовлені функціями, які він виконує в мисленнево-мовленнєвій діяльності: класифікації, структуризації, упізнавання й оцінки. Ядро когнітивної структури концепту (як і ядро значення мовного знака, що його виражає) становлять ознаки, що є обов'язковими для всіх сутностей цього класу (інтенціонал концепту – значення), периферію – ознак, імплікаційно пов'язані з ядром (імплікаціонал концепту – значення).

Суть когнітивної метафори полягає у проясненні одного концепту через інший [2: 203]. На мовному рівні метафоричне прояснення передбачає аналогічну схожість імплікаціоналів взаємодіючих концептів й розбіжність інтенціоналів, що відносять їх до різних предметних царин [3: 197-198].

Окрему групу становлять метафори, які змінюють ономазіологічну модель речення в контексті дискурсу. М. В. Нікітін називає їх синтаксичними. Синтаксичні метафори відрізняються від лексичних тим, що вони співвідносяться не з розрізненими денотатами з "інвентарного переліку", а так званим "станом справ", – подіями, ситуаціями, явищами, – тобто денотатами, які взаємодіють у межах певних відношень [3: 222-236].

Ономазіологічна модель речення становить собою типову структуру з позиціями для заповнення аргументами, визначеними певним предикатом. Окрім значень слів, що її наповнюють, ця структура має ще й узагальнене синтаксичне значення. Попри абстрактність значення таких структур, воно добре усвідомлюється мовцем і є об'єктивним фактом їх мовленнево-мисленнєвої діяльності. Структура з незаповненими позиціями має певні кодифіковані, узуально закріплені за нею значення – узагальнені абстрактні схеми, які між тим реально існують у свідомості носіїв мови як модель для вираження певних типів відношень між аргументами.

Р. Дірвен та М. Верспур виділяють сім типів ономазіологічних схем речення: буттєву, процесуальну, дії, відчуття, володіння, руху і передачі (цит. за С. А. Жаботинською [4: 6]). С. А. Жаботинська використовує ці схеми як блочний матеріал для структурування семантичних просторів й співвідносить їх з відповідними типами фреймів. Для аналізу синтаксичної метафори найбільш продуктивним є акційний фрейм, що має різновиди стану/процесу, дії, у тому числі й афективної, в результаті якої об'єкт дії зазнає змін і перетворюється на афектив [4: 8].

Для метафоризації суттєвим є те, що окрім очікуваного діапазону узуальних значень синтаксична структура може бути навантаженою невластивим їй значенням. Кодифіковані узагальнені значення структур є їх прямими (буквальними, первинними) значеннями. Інші можливі значення структур є вторинними. Якщо механізмом прояву вторинних значень є аналогічне моделювання, такі значення позначаються як вторинні, метафоричні. При цьому прямі первинні значення складають фон для метафоричного переосмислення і слугують предметним контекстом джерела формування і моделювання вторинного значення. Відтак, *синтаксична метафора є результатом взаємодії кодифікованого значення структури з невластивим їй лексичним наповненням.*

Метою статті є встановлення корелятив синтаксичних когнітивних метафор, що формують образний зміст концепту КРИЗА в сучасному англомовному газетному дискурсі.

Актуальність дослідження зумовлена, по-перше, значущістю об'єкта дослідження, концепту КРИЗА, в життєдіяльності сучасного соціуму, в тому числі й англомовного, про що свідчить зростаюча поширеність імені концепту в інформаційному просторі англомовного газетного дискурсу, а по-друге, – застосуванням новітніх методик аналізу в межах когнітивно-дискурсивної парадигми, що дозволяють поєднати мовний та дискурсивний простори існування концепту й встановити його поняттєвий та образний зміст.

Попри статус міждисциплінарного об'єкта аналізу, концепт КРИЗА ще не був об'єктом комплексного лінгвістичного дослідження в когнітивно-дискурсивному ракурсі, що визначає новизну роботи.

Аналізована синтаксична метафора кризи становить собою персоніфікацію, втілену предикатом афективної дії при агенсі, вираженому іменем концепту КРИЗА, номінацією *crisis*. Кодифікованим агенсом афективної дії є жива істота, наймовірніше особа, в той час як *crisis* відсилає до абстрактного денотата – феномена соціокультурної дійсності, який не може виконувати афективних дій. Відтак лексичне значення денотата суперечить його синтаксичній позиції. Як наслідок, схема афективної дії АГЕНС діє на ПАЦІЄНТ, в результаті чого пацієнт перетворюється в АФЕКТИВ (робиться ТАКИМ у результаті заподіяних змін) переосмислюється як схема процесу – ПАЦІЄНС-АФЕКТИВ постає як ЕКСПЕРІЄНЦЕР певного стану справ соціальної дійсності, який хоча й є пов'язаним з АГЕНСОМ причинно-наслідковими відношеннями, але не може бути прямим результатом його дії з тієї причини, що АГЕНС не є живою істотою.

Аналіз метафор-персоніфікацій виявляє низку специфікацій агенса-кризи, які задаються предикатом афективної дії, суб'єктом якого є денотат імені концепту КРИЗА. Корелят метафори позначаємо терміном ЗЛОВМИСНИК, оскільки афективна дія, виражена предикатом, спричиняє негативний вплив на об'єкт-афектив.

Ця метафора втілена фрагментами (1)-(3), де КРИЗА постає як ЗЛОВМИСНИК, що спричиняє негативний вплив на пацієнта, перетворюючи його на афектив:

(1) *Merck, the pharmaceuticals giant, has announced 7,200 job losses, bringing the number of redundancies at the industry's ten largest companies to more than 60,000, as evidence emerges that **the global economic crisis is affecting spending on medicines*** (Times, Oct 23, 2008).

У (1) метафора репрезентована синтаксичною структурою, заданою предикатом *to affect* (негативно впливати, зачіпати, шкодити), суб'єктом дії якого є денотат імені концепту КРИЗА, лексема *crisis*, а об'єктом-афективом – денотат герундіального словосполучення *spending on medicines* (витрати на ліки).

(2) *MUMBAI — **The financial crisis has tarred the reputation and ideology of free marketers and central bankers the world over*** (New York Times, Jun 25, 2009)

У (2) метафора КРИЗА є ЗЛОВМИСНИК задається предикатом *to tar* (буквально замазати дьогтем), афективом якого є денотат субстантивного словосполучення *the reputation and ideology of free marketers and central bankers* (репутація й ідеологія прихильників вільного ринку та ключових банкірів). Відповідно, втрата репутації уподібнюється такій фізичній дії, як намазування дьогтем, де дьоготь символізує ганьбу.

(3) *The Constitutional Court's decision to disband the government was taken by investors as a sign that **the political crisis that has brought the country's tourist economy to an embarrassing standstill** may be nearing a solution* (Times Dec 2, 2008).

У прикладі (3) метафора КРИЗА є ЗЛОВМИСНИК втілюється предикатом *to bring to a standstill* (зупиняти).

Метафора КРИЗА є ЗЛОВМИСНИК має кілька специфікацій. Так, у (4) вона специфікується як КРИЗА є ШКІПЕР, що САДЖАЄ КОРАБЕЛЬ на МЛІНУ:

(4) *Crisis **Strands Vietnamese Workers in a Czech Limbo*** (New York Times, May 21, 2009).

Метафора втілюється предикатом *to strand* (букв. посадити на міліну), афективом якого є в'єтнамські наймані робітники у Чехії, а суб'єктом – денотат лексеми *crisis*.

Фрагмент (5) репрезентує ще одну специфікацію корелята ЗЛОВМИСНИК:

(5) *But less than a year after he arrived in the Czech Republic, **the global financial crisis claimed his €8-an-hour job** at Kogel, a German truck manufacturer, and he can no longer send money home. Now he fears he will have to ask his family for a handout to survive* (New York Times, June 5, 2009).

Метафора виражається предикатом *to claim one's job* (відібрати роботу), який уподібнює КРИЗУ РОБОТОДАВЦЮ, що ВИГАНЯЄ ПРАЦІВНИКА з РОБОТИ.

У (6)-(8) корелят ЗЛОВМИСНИК специфікується як ВОРОГ:

(6) *Taiwan's president Chen Shui-bian at the weekend promised a recount of disputed elections in an attempt to defuse a growing **political crisis** that is **undermining his authority** and **rocking the financial markets*** (Financial Times, Mar 29, 2004).

(7) *Political mayhem has dominated news headlines about Ukraine in the past decade. But, despite the disruption, the country's economy grew impressively until **last year's dramatic plunge triggered by the global economic crisis*** (Financial Times, May 18 2009).

(8) ***The crisis between Russia and Ukraine** that **has cut gas supplies** to parts of the European Union seemed to be moving towards resolution last night as Russia agreed to the deployment of international monitors to oversee the transit of Russian gas via Ukraine, the Czech EU presidency said* (Financial Times, Jan 9, 2009)

У (6) метафора репрезентована предикатами *to undermine* (підривати) й *to rock* (розхитувати), об'єктами дії яких є, відповідно, денотати *authority* (авторитет) *financial markets* (фінансові ринки); у (7) – предикатом *to trigger* (приводити в дію спусковий механізм); у (8) – предикатом *to cut* (різати).

Предикат *to dominate* (домінувати) актуалізує метафору КРИЗА є ДИКТАТОР:

(9) ***The global economic crisis will dominate foreign policymaking** over the course of the next decade in the same way that the 9/11 attacks have overshadowed security policy since 2001, David Miliband warned yesterday, writes James Blitz* (Financial Times, Mar 25 2009).

(10) *With conditions under Hamas rule in Gaza remaining desperate, Syria wants the Palestinian cause to be top of the agenda. However, **the political crisis in Lebanon is likely to dominate the closed-door sessions*** (Times, Mar 29, 2008).

На думку М. В. Нікітіна, синтаксична метафора може мати місце лише у випадку, коли предикат має більше одного аргумента [3: 222-236]. За наявності лише агенса ономаціологічна модель речення зберігається, просто денотату приписується нова властивість. Так, у випадку одномісних предикатів і первинна, і вторинна модель речення відповідає процесуальній схемі, де денотат імені концепту КРИЗА є експерієнцером процесу. При цьому денотату приписується ознака, яка специфікує його природу.

Так у фрагментах (11)-(12), де метафора втілена одномісними предикатами, КРИЗА уподібнена ПРЕДМЕТНІЙ СУТНОСТІ, з якою відбуваються певні процеси: вона збільшується в розмірах, займаючи більший простір (*to loom*), або стає глибшою/ширшою (*to deepen*):

(11) *Medical secretaries feel they have been forgotten, despite being front-line staff who play an important role in the life of both doctors and patients. And now, in a profession dogged by low pay and poor working conditions, **a crisis is looming*** (Times, Sep 1, 2004).

(12) ***The crisis deepened** with last week's sudden resignation of Neil Cameron* (Times, Nov 20, 2003).

Таким чином, образний зміст концепту КРИЗА формується за участі синтаксичних когнітивних метафор, які є результатом взаємодії кодифікованого значення синтаксичної структури з невластивим їй лексичним наповненням. Синтаксичні метафори кризи становить собою персоніфікацію, втілену предикатом афективної дії при агенсі, вираженому іменем концепту КРИЗА, номінацією *crisis*. Базовим корелятом синтаксичних метафор кризи є концепт ЗЛОВМИСНИК, який має предметні (типу ВОРОГ/ДИКТАТОР) та подієві специфікації (типу ШКІПЕР, що САДЖАЄ КОРАБЕЛЬ на МЛІНУ/ РОБОТОДАВЕЦЬ, що ВИГАНЯЄ ПРАЦІВНИКА з РОБОТИ).

Перспективи дослідження вбачаємо у встановленні образного змісту концепту КРИЗА на більш репрезентативному матеріалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Серебренникова Е. Ф. Семиметрия французского слова *valeur* / Е. Ф. Серебренникова // Антропологическая лингвистика. – 2: Вестник Иркутского гос. лингв. ун-та. – Сер. Антропологическая лингвистика ; [отв. ред. Ю. М. Малинович]. – 2006. – № 4. – С. 91.
2. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor // Metaphor and thought / [ed. A. Ortony] / George Lakoff. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202-251.
3. Никитин М. В. Основания когнитивной семантики : [учебное пособие для высш. учеб. заведений] / Михаил Васильевич Никитин. – СПб. : Изд-во РГПУ, 2003. – 277 с.
4. Жаботинская С. А. Ономаціологіческие модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Сер. Романо-германська філологія. – Харків : ХНУ, 2009. – № 837. – С. 3-14.

Матеріал надійшов до редакції 05.05. 2009 р.

**Салтевская М. Ю. Синтаксические когнитивные метафоры кризиса
(на материале современного англоязычного газетного дискурса).**

В статье установлены корреляты синтаксических когнитивных метафор кризиса, формирующих образное содержание концепта КРИЗИС в современном англоязычном газетном дискурсе. Синтаксическими называются метафоры, изменяющие ономаσιологическую модель предложения в контексте дискурса в результате взаимодействия кодифицированного значения структуры с несвойственным ей лексическим наполнением. Установлено, что синтаксические метафоры кризиса репрезентированы персонификациями, воплощенными предикатами аффективного действия при агенте, выраженном именем концепта КРИЗИС. Базовым коррелятом концептуального референта КРИЗИС выступает концепт ЗЛОУМЫШЛЕННИК, имеющий предметные (ВРАГ/ДИКТАТОР) и событийные спецификации (ШКИПЕР, САЖАЮЩИЙ КОРАБЛЬ НА МЕЛЬ/ РАБОТОДАТЕЛЬ, ВЫГОНЯЮЩИЙ СЛУЖАЩЕГО С РАБОТЫ).

**Saltevskaia M. Yu. Syntactical Cognitive Metaphors of Crisis
(on the material of the contemporary English newspaper discourse).**

The article establishes correlates of syntactical cognitive metaphors of crisis, which constitute the image content of the concept CRISIS in the contemporary English newspaper discourse. Syntactical metaphors are those which change the onomasiological model of the sentence in the context of discourse as a result of interaction between the codified meaning of the structure and the unexpected lexical meaning of the units that fill it. It is proved that syntactical metaphors of crisis are represented by personification, verbalized by predicates of affective action with the agent, expressed by the name of the concept CRISIS. The basic correlate of the CRISIS conceptual referent is the concept EVIL-MAKER which has object (ENEMY/DICTATOR) and event specifications (A SKIPPER, STRANDING HIS SHIP/ AN EMPLOYER FIRING HIS WORKER).